

Алла МЕЛЬНИК, Наталія ЦІЩИК

СТАТИСТИЧНІ ОЦІНКИ У СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Охарактеризовано основні види статистичної оцінки розвитку домогосподарств. Досліджено проблеми статистичного забезпечення аналізу домогосподарств. Обґрунтовано напрямки вдосконалення методів статистичної оцінки стану домогосподарств для забезпечення управління їх розвитком.

У сучасних умовах одним із найважливіших факторів стабільного розвитку країни, зокрема сектору домашніх господарств, виступає якісне, ревалентне, надійне та своєчасне статистичне забезпечення управління на всіх рівнях. Для постачальників офіційної статистичної інформації стає все більш необхідним застосування прогресивних методів збирання і обробки даних та суттєве підвищення ефективності використання інформації з усіх наявних джерел для інституційного забезпечення управління розвитком сектору домогосподарств та постійно зростаючих потреб користувачів. Зазначене зумовлює особливу *актуальність дослідження* проблеми статистичного забезпечення як складової інституційної бази управління розвитком домашніх господарств.

Домогосподарства та окремі аспекти їх життєдіяльності *досліджували представники* різних течій економічної науки – К. Блюхер, Дж. М. Кейнс, Ф. Кене, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршал, А. Пігу, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт та ін.

Водночас, домогосподарство є однією з найважливіших складових економічної системи, яка найскладніша для вивчення. Це зумовлено як різноманітністю функцій, які реалізує домогосподарство, так і їх взаємопов'язаністю та особливістю реалізації кожним конкретним домогосподарством його функцій. Цим пояснюється інтерес до вивчення домашніх господарств. Дослідженням даної проблематики займаються науковці С. Борсукова, І. Боднар, В. Жеребін, Е. Лібанова, М. Литвак, В. Мандибуря, Н. Манохіна, А. Олейник, І. Осипова, В. Радаєв, А. Романов, Ю. Саєнко, А. Сурін, С. Тютюнникова, Н. Федірко, К. Чабану, Л. Черенько та ін. У наукових працях цих дослідників висвітлені важливі теоретичні, методологічні та практичні аспекти функціонування домашніх господарств, які стосуються структури доходів, витрат та заощаджень домогосподарств, якості та рівня життя населення, споживчого попиту, тенденцій розвитку домогосподарств у перехідній економіці. Проте, враховуючи нові умови функціонування домогосподарств, недостатньо розроблено залишається теоретична база, організаційні та методичні аспекти інформаційного забезпечення управлінських рішень щодо їх розвитку.

Метою статті є оцінка адекватності вимогам управління розвитком домогосподарств організації статистичного обслуговування, методики підготовки та використання статистичної інформації та визначення напрямків роботи щодо їх удосконалення.

У контексті її досягнення автори ставлять для розв'язання *наступні завдання*: проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід організації статистичних робіт щодо

вивчення домогосподарств; виявити проблеми, з якими зіштовхнулася вітчизняна практика статистичного обслуговування функціонування та розвитку домогосподарств у зв'язку із зміною їх статусу; охарактеризувати методики, що пропонуються для дослідження життєдіяльності вітчизняних домашніх господарств, та розробити пропозиції щодо їх удосконалення.

Посилення соціальної орієнтації ринкових перетворень економіки визначено стратегічним напрямом розвитку України. На нинішньому етапі найбільш актуальними та визначальними завданнями є реалізація ефективної адресної соціальної політики та удосконалення прийняття управлінських рішень щодо підтримки розвитку домогосподарств. Практичне вирішення цих завдань вимагає поліпшення відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення: застосування комплексних підходів та різних джерел даних для поглиблених досліджень становища домогосподарств України, визначення впливу економічного зростання на добробут домогосподарств, дослідження ефективності окремих заходів щодо соціального захисту вразливих верств населення, визначення ризиків та факторів, які уповільнюють поліпшення матеріального становища населення для розробки відповідних упереджувальних заходів. Враховуючи, що будь-яке демократичне суспільство прагне до самопізнання, застосування комплексних підходів у дослідженнях соціальної сфери сприяє поліпшенню якості цього напрямку інформування громадськості, і, відповідно, розвитку демократичних засад в Україні.

Системний підхід до досліджень соціальної сфери вимагає застосування різноманітних типів інформації, які нададуть можливість визначити масштаби та напрями соціальних зрушень під різними кутами зору, прямі та приховані причинно-наслідкові зв'язки та фактори найбільш вагомego впливу для їх подальшого застосування при розробці ефективної соціальної політики, тобто досягнення максимального позитивного результату у поліпшенні становища домогосподарств, забезпечення суспільної злагоди, створення сприятливих та рівних умов для розвитку особистості, зростання позитивної оцінки громадськістю політики соціального захисту, зокрема, в аспекті адресного спрямування, за умови мінімізації обсягів коштів, потрібних для функціонування системи.

Для оцінки стану розвитку домогосподарств України застосовується система показників, які можна об'єднати у три групи, кожна з яких характеризує різні аспекти досліджуваного об'єкту: матеріальне становище домогосподарств, умови проживання домогосподарств, соціальне середовище домогосподарств (рис. 1).

Система показників матеріального становища охоплює широкий спектр соціально-економічних характеристик, які відображають матеріальний добробут домогосподарств у трьох площинах: доходи і витрати, споживання та майнові характеристики домогосподарств. Оцінка умов проживання включає три групи показників, які характеризують рівень забезпеченості домогосподарств житлом, якісні параметри житла, рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури. Аналіз складових соціального середовища дає змогу оцінити стан розвитку суспільства у цілому, виявити у ньому ознаки небезпеки для розвитку домогосподарств, вивчити соціально-небезпечні для населення явища та елементи. Ці показники можна сформувати у підгрупи, які представляють окремі сфери суспільного життя: економічні умови, демографічна ситуація, ринок праці, суспільна безпека. Використання такої системи показників надає змогу конкретними кількісними значеннями охарактеризувати стан та розвиток домогосподарств та відслідкувати зміни, що відбуваються.

Рис. 1. Система показників інформаційного забезпечення процесу управління розвитком домогосподарств України

Примітка: Складено авторами

Джерелами інформації про місце домогосподарств у системі національної економіки, характер їх функціонування і стан розвитку є дані офіційної статистики, які публікуються у статистичних щорічниках Держкомстату України у розділах «Національні рахунки», «Населення», «Зайнятість населення», «Рівень життя населення», «Охорона здоров'я», «Санаторно-курортне лікування та пенсійне забезпечення», «Освіта», «Культура та відпочинок» та ін.

Основною інформаційною базою для забезпечення інституційної бази вивчення та управління розвитком домогосподарств є державні статистичні спостереження. Дослідження домашніх господарств, їх життєдіяльності та тенденцій розвитку можливе тільки на базі спеціально організованих спостережень. До них відносять, перш за все, переписи населення та спеціально організовані вибіркові обстеження домогосподарств, які проводить Державний комітет статистики України.

Обстеження умов життя домогосподарств було впроваджене на постійній основі з 1 січня 1999 року відповідно до «Програми реформування державної статистики на період від 27 січня 2002 року», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 червня 1998 року № 971, та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 2 листопада 1998 року № 1725 «Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах», за підтримки Світового банку та інших міжнародних організацій.

Починаючи з 2004 року, в органах державної статистики була впроваджена нова система організації проведення вибіркових обстежень населення (домогосподарств). Створена єдина мережа фахівців з інтерв'ювання, які проводять одночасно три вибіркових обстеження домогосподарств: умов життя домогосподарств, економічної

активності населення та сільськогосподарської діяльності населення у сільській місцевості. Базові вибіркові обстеження домогосподарств проводяться в усіх регіонах країни за місцем постійного проживання населення. У міських поселеннях проводяться два обстеження – умов життя домогосподарств та економічної активності населення; у сільській місцевості – три обстеження: умов життя домогосподарств, економічної активності населення, сільськогосподарської діяльності населення у сільській місцевості. Одиницями спостереження базових вибіркових обстежень є домогосподарства та особи – члени цих домогосподарств.

Інформація щодо умов життя домогосподарств, економічної активності населення, сільськогосподарської діяльності населення у сільській місцевості отримується шляхом опитування спеціально відібраної частини населення (вибіркової сукупності). Формування вибіркових сукупностей (вибірки) здійснюється на основі процедури стратифікованого багатоступеневого відбору. Процедура формування вибірки складається з таких основних етапів: виключення територій, що не можуть бути обстежені; виключення населення, яке не підлягає обстеженню; стратифікація генеральної сукупності; відбір територіальних одиниць першого ступеня; відбір територіальних одиниць другого ступеня; відбір домогосподарств.

Для обстеження умов життя домогосподарств щороку відбирається 12977 домогосподарств [1;2]. Відібрані домогосподарства щоквартально опитуються за методологією проведення цього обстеження. Для зменшення навантаження на респондентів протягом кожного кварталу застосовується внутрішня ротація відібраних домогосподарств. Вибірка респондентів обстеження умов життя домогосподарств розподіляється на 6 ротаційних груп, які ведуть щоденники поточних витрат за спеціальною схемою [2].

Для щомісячного обстеження економічної активності населення відбирається 11,1 тис. домогосподарств [1;2]. З метою підвищення надійності показників економічної активності, зайнятості та особливо безробіття, по сільській місцевості на основі вибірки обстеження сільськогосподарської діяльності населення додатково відбираються 7,4 тис. домогосподарств для опитування за програмою обстеження економічної активності. Таким чином, загальний обсяг щомісячної вибірки обстеження економічної активності складає 18,5 тис. домогосподарств [1;2]. Домогосподарства опитуються за певною схемою. Заміна домогосподарств відбувається відповідно до схеми ротації домогосподарств у цьому обстеженні.

Для обстеження сільськогосподарської діяльності населення в сільській місцевості щороку відбирається 29476 домогосподарств, які протягом року щомісячно опитуються за програмою цього обстеження [1]. Кожного наступного року відбувається повна заміна респондентів.

Одне відібране домогосподарство у період дії вибірки у середньому репрезентує: за обстеженням умов життя домогосподарств – 1359 домогосподарств, обстеженням економічної активності населення – 554 домогосподарства, обстеженням сільськогосподарської діяльності населення у сільській місцевості – 197 домогосподарств генеральної сукупності [1].

Отримані дані базових вибіркових обстежень населення (домогосподарств) поширюються на генеральну сукупність методом статистичного зважування. Це дозволяє врахувати імовірності включення домогосподарств до вибірки, фактичний рівень їх участі в обстеженні та узгодити результати обстеження із зовнішньою інформацією, зокрема, з даними демографічної статистики щодо чисельності та статевो-

вікової структури населення, даними соціальної статистики щодо чисельності та розміщення населення тощо.

Обстеження умов життя домогосподарств є однією із основних інформаційних складових статистичного обслуговування інституційного забезпечення управління розвитком сектора домашніх господарств. Адже цей аналіз є унікальним джерелом для комплексних досліджень розвитку домашніх господарств, рівня життя населення в цілому та окремих його груп, аналізу проблем бідності та диференціації домогосподарств за рівнем матеріального добробуту, розрахунків макроекономічних показників тощо. Це вибіркоче спостереження дає змогу здійснювати аналіз різноманітних сфер життєдіяльності домогосподарств залежно від рівня їх доходів (витрат), складу, наявності дітей, місця проживання та за іншими ознаками. Обстеження умов життя домогосподарств допомагає отримати додаткову інформацію щодо соціальних та економічних питань, якої не вміщує державна статистична звітність. Мікродані обстеження надають можливість дослідити чутливість населення до змін в економічній та соціальній політиці, визначити фактори впливу на соціальне становище домогосподарств. На сьогодні потреба у такій інформації гостро відчувається при аналізі ефективності заходів з реалізації основних напрямів соціальної політики та формуванні концепції соціальної держави.

Дані обстеження широко використовуються на національному, регіональному, а також міжнародному рівнях. Основні користувачі інформації на центральному рівні: Комітети Верховної Ради України, Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів України, міністерства, відомства, інші органи центральної виконавчої влади, профспілки, громадські організації, наукові установи, навчальні заклади, бібліотеки, міжнародні організації та ін. Результати та аналітичні матеріали обстеження використовуються також у засобах масової інформації, підприємствами та громадянськістю (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація основних користувачів даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств

Органи центральної законодавчої та виконавчої влади	Верховна Рада України, Секретаріат Президента України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші органи виконавчої влади, Рахункова Палата України, Рада національної безпеки і оборони України
Інші державні організації	Національний банк України, посольства, консульства, представництва та місії України за кордоном
Органи місцевого самоврядування та територіальні підрозділи органів виконавчої влади	Органи місцевого самоврядування, місцеві органи та територіальні підрозділи, представництва та філії центральних органів виконавчої влади України та Автономної Республіки Крим
Користувачі нерезиденти України (іноземці)	Посольства, представництва та місії іноземних держав в Україні, представництва міжнародних організацій в Україні, міжнародні статистичні організації та статистичні служби інших держав, іноземні установи, організації, політичні партії, ЗМІ
Наукові та навчальні заклади	Науково-дослідні організації та установи, Національні та галузеві академії наук України, навчальні заклади
Інші організації	Вітчизняні підприємства, організації, установи, бібліотеки, ЗМІ, профспілки
Громадські організації та інші користувачі	Громадські організації та об'єднання, політичні партії, громадяни України

Примітка: Складено авторами на основі [2;3]

Дані обстеження умов життя домогосподарств використовуються для аналізу життєвого рівня окремих соціальних груп населення, структури їх доходів, витрат і споживання продовольчих і непродовольчих товарів та послуг, для розрахунку макроекономічних показників, у тому числі індексів споживчих цін, при розрахунку показників розвитку галузей економіки, при розробках механізмів соціального захисту найбільш вразливих верств населення, надання соціальних допомог, для розробки мінімальних соціальних нормативів і стандартів, для міжнародних порівнянь показників життєвого рівня населення, для дослідження питань бідності, моніторингу виконання державних та регіональних програм розвитку та цільових програм тощо. Підсумки обстеження використовуються для здійснення міжнародних порівнянь шляхом заповнення анкет, які направляються у Держкомстат міжнародними організаціями. Крім того, інформація цього обстеження використовується для підготовки державних доповідей про стан людського розвитку, інших тематичних доповідей відповідно до потреб різних типів користувачів, які займаються формуванням та реалізацією соціально-економічної політики.

За результатами обстеження домогосподарств Держкомстатом готуються економічні доповіді: щоквартально — «Витрати і ресурси домогосподарств України», щорічно — «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України», «Стан здоров'я населення», «Наявність в домогосподарствах товарів тривалого користування», «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів», а також серія бюлетенів та збірників: «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України»; «Витрати і ресурси домогосподарств України»; «Стан здоров'я населення»; «Наявність в домогосподарствах товарів тривалого користування»; «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів».

Підсумки обстеження також містяться у «Статистичному щорічнику України», у щорічнику «Україна у цифрах», щорічнику «Соціальні індикатори рівня життя населення», у статистичному збірнику «Регіони України», доповідях, в інших комплексних публікаціях Держкомстату, розміщуються на веб-сайті Держкомстату тощо.

Для більш повного задоволення потреб користувачів – як вітчизняних, так й іноземних – запроваджено практику підготовки основних видань двома мовами (українською та англійською), електронна версія яких міститься на компакт-дисках. Підвищення рівня доступності та зрозумілості статистичної інформації забезпечується проведенням нарад, семінарів, конференцій та «круглих столів» із користувачами.

Статистична інформація, отримана на підставі проведених органами державної статистики базових вибіркового обстежень домогосподарств, надається також на нестандартні запити користувачів (міністерств, відомств, наукових установ тощо) для поглиблених досліджень окремих питань.

Доцільно зауважити, що у 2009 році Міжнародний валютний фонд (МВФ) провів моніторинг щодо дотримання Україною вимог Спеціального стандарту поширення даних, до якого наша країна приєдналася ще у січні 2003 року. Результати звіту свідчать, що Україна в повному обсязі виконує свої зобов'язання щодо стандарту, а з деяких показників навіть перевищує його вимоги.

Відзначаючи позитиви в розбудові статистичної бази розвитку домогосподарств, зазначимо, що вітчизняна практика має низку нерозв'язаних проблем. До них необхідно віднести: проблему якості статистичної продукції та інформації; проблему адекватності інформаційно – комунікаційних технологій сучасним вимогам управління; проблему типології об'єктів вибіркового обстежень та ін. Статистичні результати дослідження

домогосподарств не завжди задовольняють потреби користувачів, зокрема пов'язані із розробкою та прийняттям управлінських рішень щодо розвитку сектору домогосподарств. Процес збереження й поширення даних є не завжди ефективним і потребує модифікації та вдосконалення.

Одним із основних напрямів вдосконалення забезпечення користувачів необхідною статистичною інформацією щодо стану та життєдіяльності домогосподарств має стати поліпшення інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі технологій електронного документообігу. В цьому контексті необхідно впровадити нові програмні засоби для оброблення статистичної інформації та збереження даних, розпочати розроблення інтегрованої інформаційної системи органів державної статистики. Створення новітньої інформаційної системи дасть можливість широко запровадити альтернативні методи збору статистичної звітності, зокрема, в електронному вигляді, що значно розширить спектр послуг для респондентів та користувачів.

Одним з перших кроків в рамках поліпшення взаємодії органів державної статистики з користувачами статистичної інформації має стати створення інформаційної служби та прес-центру Держкомстату України. Це дозволить встановити партнерські взаємовідносини органів державної статистики з респондентами та перегляд джерел статистичної інформації, залучення адміністративних та інших даних у ході проведення державних статистичних спостережень за розвитком домогосподарств. Для розв'язання даної проблеми виникає необхідність: створення каталогу адміністративних даних; розроблення порядку організації взаємообміну інформаційними ресурсами між зацікавленими органами влади.

Забезпечення якості статистичної продукції щодо розвитку домогосподарств необхідно розглядати як один з основних напрямів сучасного етапу розвитку національної статистичної системи. Якісне статистичне забезпечення дослідження життєдіяльності домогосподарств — це отримані у встановлені строки надійні дані щодо характеристик генеральної сукупності домогосподарств, які з максимальною повнотою відповідають потребам користувачів, узгоджені з наявними якісними даними з інших джерел і доступні для використання. Значною мірою воно забезпечується вибором типології домогосподарств і їх класифікацією.

На практиці при дослідженні стану та розвитку домогосподарств, залежно від мети, застосовуються їх різні класифікації. При переписах населення використовуються спеціально розроблені типології сімей. Так, при публікації підсумків Всесоюзного перепису населення СРСР 1989 року це було 9 типів сімей [4, 432], які оцінювалися за кількома класифікаційними ознаками: кількість шлюбних пар, наявність дітей, відсутність одного з батьків. У даному випадку як класифікаційні виступали демографічні ознаки. При проведенні Всеукраїнського перепису населення 2001 року як одиницю спостереження було введено домогосподарство. Основні типи домогосподарств визначаються за такими ознаками [1; 2; 5]: за типами місця проживання домогосподарств (міські поселення, сільська місцевість); залежно від чисельного складу домогосподарств (одна, дві, три, чотири, п'ять і більше осіб; окремо виділена група домогосподарств, до складу яких входять молоді сім'ї); за наявністю дітей у складі домогосподарств (з дітьми, без дітей); залежно від числа дітей у складі домогосподарств (одна дитина, двоє, троє, четверо, п'ятеро і більше дітей); за наявністю дорослих осіб у складі домогосподарств із дітьми (одна, дві, три і більше осіб); залежно від числа дітей у домогосподарствах, у складі яких є діти, що не мають одного чи обох батьків; залежно від числа дорослих осіб у домогосподарствах,

у складі яких є діти, що не мають одного чи обох батьків; залежно від складу домогосподарств без дітей (домогосподарства з однієї особи: у працездатному та непрацездатному віці; домогосподарства з двох і більше осіб: усі в працездатному, у працездатному та непрацездатному віці, осіб у непрацездатному віці); за наявністю та чисельністю працюючих осіб у складі домогосподарств (домогосподарства, у яких немає працюючих; домогосподарства, у яких є одна, дві, три і більше працюючих осіб); залежно від віку та статі особи, яка очолює домогосподарство (голови домогосподарств); залежно від розміру середньодушових грошових та сукупних витрат домогосподарств; за децильними групами; залежно від розміру середньодушових грошових та сукупних витрат домогосподарств; за регіонами; за економічними районами.

Головна умова для класифікаційної ознаки полягає в тому, що вона повинна розподіляти домогосподарства на якісно відмінні групи. Наприклад, наявність дітей змінює структуру витрат і акцентів щодо функцій домогосподарства. Реалізація функцій домогосподарства залежить від того, де знаходиться домогосподарство — у місті чи в сільській місцевості. Проте, як показує аналіз, групування домогосподарств при різних обстеженнях не збігаються, тобто немає гармонізованої типології [6]. Це природно, враховуючи різні завдання статистичних спостережень та наявність безлічі варіантів побудови типології. При комплексному аналізі є необхідність групування за різноманітними характеристиками домогосподарств — демографічними, соціальними, економічними. Тому очевидно, що для забезпечення якісного дослідження розвитку домогосподарств необхідне застосування багатогранної типології та удосконалення класифікації на базі різноманітної інформації, а також врахування світового досвіду цієї роботи.

Як окрема, вимагає розгляду проблема комплексного використання інформації з різних обстежень та з адміністративних джерел і можливість її зіставлення та об'єднання, що потребує як загального вирішення, так і спеціальних розробок у кожному конкретному випадку. Так, зокрема, результати переписів населення і вибіркового обстеження умов життя домогосподарств фактично доповнюють одне одного. Переписи є джерелом даних по всіх одиницях спостереження, але за дуже обмеженим колом «фундаментальних» ознак. Спеціалізовані обстеження дають набагато більш детальні дані, але за певною частиною (вибіркою) одиниць. Лише на підставі комплексного аналізу цих даних з'являється можливість ефективного моніторингу та прийняття управлінських рішень щодо розвитку домогосподарств. При цьому дані переписів дають змогу встановити основні характеристики одиниць спостереження та їх розміщення, а результати обстежень — визначити взаємозв'язки та взаємодію ознак.

Методи статистичного злиття даних дають можливість оцінювати соціальні показники на основі більших за обсягом масивів інформації, ніж масиви, отримані за даними конкретних обстежень. Так, злиття даних обстежень умов життя домогосподарств і економічної активності населення дозволило б оцінювати показники, що вимірюються в обох обстеженнях (наприклад, окремі показниками зайнятості), на значно більших масивах даних — щоквартально об'єднані масиви включали б результати обстеження майже 35 тис. домогосподарств замість майже 25 тис. для обстеження економічної активності та приблизно 10 тисяч для обстеження умов життя домогосподарств. Для реалізації такої можливості необхідно працювати у напрямку пошуку ефективних методик гармонізації програм цих обстежень.

Вирішення цих проблем у теоретичному та практичному аспектах дозволить

поглибити аналіз існуючого стану домогосподарств, робити прогнози щодо змін у типології домогосподарств, реалізації ними своїх функцій (особливо економічної), що забезпечить належне статистичне забезпечення управління розвитком домогосподарств і надасть можливість приймати більш обґрунтовані управлінські рішення.

У контексті удосконалення статистичної методології дослідження розвитку домогосподарств актуальною постає проблема проведення адаптації національних методологічних засад дослідження життєдіяльності домогосподарств органами державної статистики до вимог міжнародних та європейських стандартів.

У цьому напрямі уже вдалося досягти певних успіхів. Так в рамках проекту «Реформування офіційної статистики в Україні» експертами була проведена глобальна оцінка відповідності національної статистики загальноприйнятим європейським стандартам. Було отримано доволі високі оцінки. Зазначимо, що дві третини галузей статистики визнано такими, що практично повністю відповідають вимогам ЄС, а решта перебуває на стадії активного реформування. Водночас у контексті вдосконалення інформаційної бази для прийняття управлінських рішень щодо розвитку домогосподарств України гострим залишається питання подальшого реформування національного законодавства з питань статистики та його адаптація до Принципів офіційної статистики ООН та вимог Європейського союзу. Уваги вимагає внесення низки змін і доповнень у законодавстві, яке стосується як статистики, так і суміжних галузей. Нагальними заходами необхідно вважати розроблення принципів діяльності органів державної статистики, гармонізованих з кодексом діяльності європейської статистики, та порядку проведення самооцінки діяльності органів державної статистики. Важливим є розроблення та гармонізація національних статистичних класифікацій з міжнародними на базі нових версій стандартних міжнародних та інших статистичних класифікацій, запровадження нової редакції Класифікації індивідуального споживання товарів та послуг за цілями і класифікацій, що використовуються у статистиці охорони навколишнього середовища з урахуванням відповідних класифікацій Євростату та країн-членів ЄС.

У напрямку наближення до сучасної міжнародної практики та вимог статистики країн-членів Євросоюзу щодо статистичного дослідження життєдіяльності домогосподарств та управління їх розвитком, результативним може стати впровадження нових тематичних напрямів опитувань домогосподарств. У рамках програми обстеження умов життєдіяльності домогосподарств необхідно впровадити кілька нових модулів опитування населення, призначених поглибити дослідження якості життя населення України та факторів, які найчастіше сприймаються домогосподарствами як ознаки бідності, злиденності та соціальної ізоляції за існуючих у суспільстві стандартів.

Проекти програм нових модулів можна підготувати на основі застосування міжнародного досвіду: з питань позбавлень (деривації) домогосподарств Великої Британії; матеріалів семінару з питань статистики умов життя населення та оцінки бідності, зокрема програми опитувань щодо депривації та умов життя домогосподарств, які проводили на одноразовій (або періодичній) основі статистичні та наукові організації Франції, Польщі та Росії; з бази даних Євростату (в частині доступу домогосподарств до Інтернету). Технологія досліджень питань депривацій має специфічні особливості.

Впровадження нових модулів до опитування домогосподарств надасть можливість аналізувати показники розвитку домогосподарств у динаміці, досліджувати вплив змін

в економічній та соціальній політиці на ступінь депривації домогосподарств щодо окремих груп товарів та послуг, визначати найвагоміші фактори впливу на соціальне «самопочуття» населення для відповідного коригування векторів та пріоритетів у прийнятті управлінських рішень щодо розвитку сектору домашніх господарств та соціально-економічній політиці держави.

Очевидно, що для ефективного статистичного забезпечення дослідження домогосподарств та прийняття ефективних управлінських рішень щодо їх розвитку, потрібно здійснити наступні розробки: комплексу методологічного забезпечення з побудови, актуалізації та експлуатації основи вибірки для проведення обстежень домогосподарств та системи моніторингу її якості; методологічних підходів до оптимізації дизайну вибірки домогосподарств, які беруть участь в обстеженнях умов їх життя, з метою забезпечення можливостей для підвищення надійності оцінювання показників бідності на регіональному рівні; методологічного забезпечення для підвищення ефективності методів та процедур обробки та аналізу даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств; методичних рекомендацій щодо умов інтеграції панельного обстеження, яке здійснюється в країнах ЄС з питань доходу, бідності та соціальних виключень до програми обстеження умов життя домогосподарств із забезпеченням можливостей розробки даних із використанням різних підходів; методики комплексної оцінки ефективності контролю якості роботи статистиків із проведення вибірових обстежень домогосподарств; розробки та проведення пілотного модульного опитування домогосподарств, які беруть участь в обстеженні умов їх життя, щодо ефективності програм соціальної допомоги; розроблення та впровадження стандартного модульного опитування домогосподарств, які беруть участь в обстеженні умов їх життя, щодо ефективності програм соціальної допомоги.

Особливого значення набуває адекватна оцінка потреб населення та можливостей суспільства їх забезпечити. Відповідно, нагальною необхідністю стає запровадження у практику статистичного аналізу та управління, розробки цільових програм системи індикаторів стану розвитку домогосподарств і соціальних нормативів та стандартів. Це дозволить не тільки налагодити моніторинг стану розвитку домогосподарств, а й активно впливати на його зростання в структурно-якісному плані.

Застосування комплексної системи різноманітних інформаційних середовищ, більш широке використання інформації опитувань та суб'єктивних оцінок, наданих громадянами-респондентами, удосконалення системи показників відповідно до змін у соціальній політиці, дасть можливість поліпшити інформаційно-аналітичну базу досліджень стану та тенденцій розвитку домогосподарств, моніторингу бідності, обґрунтування пріоритетних напрямів соціального захисту для формування ефективної соціальної політики.

Ефективне статистичне забезпечення управління розвитком домогосподарств може бути досягнуте лише за умови удосконалення внутріорганізаційного управління в системі органів державної статистики, яке має передбачити розвиток системи навчання персоналу методикам, що використовуються у світовій та європейській практиці та підтримці функціонування системи управління якістю.

Внаслідок реалізації вище перерахованих заходів щодо вдосконалення статистичного обслуговування управління розвитком домогосподарств України, буде принципово змінена організаційна структура та система управління органів державної статистики, будуть зміцнені інституційні можливості щодо збирання та оброблення даних, удосконалена методологія усіх напрямів економічної та соціальної статистики,

поліпшені аналітичні можливості використання статистичної інформації для прийняття управлінських рішень і прогнозування соціально-економічних процесів у державі.

Таким чином, запровадження новітніх методик у практику статистичних досліджень для удосконалення процесу прийняття управлінських рішень щодо підтримки розвитку домогосподарств має йти по шляху суттєвого розширення сфери їх застосування, розробки нових підходів, заснованих на прогресивних інформаційних технологіях, підвищення ефективності використання результатів обстежень через гармонізацію їх програм, застосування спеціальних методів узгодження даних із різних джерел, надання користувачам як агрегованих даних, так і первинних даних обстежень, комплексного використання даних статистичної звітності та вибіркового спостереження.

Література

1. Сайт головного управління статистики України. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
2. Наказ „Про затвердження Методологічних положень з підготовки стандартних звітів щодо якості результатів державних вибіркового обстежень населення (домогосподарств). Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_c8/pg_gbnzsu/index.htm
3. Методологічні положення зі статистики. Вип. 2, т. 2 / Держ. ком. статистики України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 568 с.
4. Гладун О. М. Домогосподарство як елемент економічної системи // Наукові записки університету «Києво-Могилянська академія» том 22, частина II, «Суспільні науки». К.: «КМ Академія», 2003. – С. 342–345.
5. Статистичний щорічник України за 2008 рік / За ред. Осауленка О. Г. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2009. – 571 с.
6. Household Budget Surveys in the EU. Methodology and Recommendation for Harmonization. – Eurostat, Luxemburg, 1997. – 123 p.
7. Гладун О. М. Вибіркові обстеження домогосподарств в Україні: історичний аспект // Статистика України. – 2007. – № 3. С. 4–12.
8. Збірник основних нормативно-правових актів у галузі державної статистики України // Головне управління статистики у Тернопільській області, 2008. – С. 163.
9. Манохина Н.В. Домохозяйства как субъект экономических отношений / Саратовский гос. Социально-экономический ун-т. – Саратов: СГСЭУ, 2001. – 112 с.

Редакція отримала матеріал 17 травня 2010 р.